

ale svému zabýdlenému jazykovému světu před neosobním jazykovým prostorem. Případem značně systematického skupinového jazykového přisvojování skutečnosti je slang. Žertovně osmyslování výrazů z oblasti např. motorismu ukazují, jak člověk promítá důvěrně známý výsek technického pokroku do svého vnitřního světa a nově jej sémanticky modeluje. Zajímavým jevem je tzv. žertovný konverzачní tón, ve skutečnosti jazykový stereotyp, který vytváří iluzi individualizovaného jazykového vyjádření. Z druhé strany je překvapivé, jak celkem snadno prvky rodinného jazyka překračují hranice svého původního užívání a šíří se dále, zpočátku zpravidla jako citáty. Šíří se chalupářství v Čechách nejede k šíření městských jazykových zvyklostí, daleko typičtější je pronikání zbytků nářečního jazyka do individualního úzu chalupářů. Tento výčet ukazuje, že snaha o kreativní jazykové osvojení je stálá.

Na závěr několik poznámek k lingvistice. Především poukazuje na potřebu konkrétně lingvistického řešení dialektického vztahu individualního a konkrétního v jazyce. Bez deskriptivní analýzy idiolektů je takové řešení nemožné; idiolekt není ani fikce, ani *contradictio in adjecto*. Vývoj jazyka bez stratifikace tohoto typu je nevysvětlitelný. Zdá se, že tato stratifikace je také užitečným vodítkem při práci deskriptivní; rozdíl mezi syntaktickou povahou výpovědi zretele situace, než zakotvené a případně provázené posunkem, výpovědi elementární, ale formálně úplné a výpovědi s periodickou výstavbou je jasný. Je smysluplné diferencovat syntaktickou rovinu na rovinu syntaktickou, elementárně strukturovanou a komplexně strukturovanou.

Nyní k lingvistice aplikované. Kultura jazyka chápána jako úsilí o obsahově a situačně adekvátní vyjádření není podstatně vázána na spisovný jazyk, s jazykovou výchovou je třeba začínat bez ohledu na strukturní základ jazyka; pozornost ke způsobu vyjadřování musí sama vést ke spisovnému jazyku jakožto systému nejobhatsšímu. Kultura jazyka je nutnou podmínkou pro plně chápání vnitřního smyslu spisovného jazyka; bez kultury jazyka je spisovnost v podstatě nesmyslným

napodobováním existující kodifikace. Jestliže existují v přirozeném jazyce oblasti regulovatelné, je třeba uvažovat o perspektivách jazykového inženýrství s aplikacemi při komunikaci člověka se strojem.

NEKTERÉ ONTOLOGICKÉ A GNOZELOGICKÉ PROBLÉMY

LINGVISTIKY
Pavel Novák

1. V závěru přednášky "K materialistickému monismu v lingvistice" /In: *Ríjen 1970 a společenské vědy v ČSSR - Univerzita Karlova Praha 1980, s. 153-155/*, založené na Engelsově koncepci vývojové posloupnosti forem pohybu hmoty, jsem uvedl, v čem by mohly - a měly - úvahy v ní provázené ovlivnit práci v lingvistice:

- a/ lépe stavět problémy interdisciplinárního zkoumání komunikace, b/ snáze si uvědomovat stupeň abstrakcí činěných v lingvistice, a tím méně podléhat hypostazování a fetišizování,
- c/ adekvátněji posuzovat filozofickou/ontologickou, gnozeologickou i metodologickou/relevanci konkurujících si terminologií/např. tzv. unilaterálního a bilaterálního pojetí znaku/, e/ vidět pro lingvistiku dlouhodobou zásadní perspektivu zkoumání, bez níž případné krátkodobé zřetele polemické nemají základnu.

Aspoň dva příklady. Ad a/. Komplexní zkoumání zvukové stránky jazyka se děje metodami a postupy v zásadě fyzikálními/akustika/, biologickými/fyziologickými/, psychologickými a lingvistickými, a do tohoto zkoumání se tedy promítají všechny zásadní "velké" otázky poměru biotického a psychického, psychického a jazykového.

Ad e/. Měli bychom být pamětlivi Engelsových slov o tom, že s každým epochálním vědeckým objevem mění materialismus svou formu /Marx-Engels, *Spisy 21, s. 307/*, i toho, že proces

vydělování problémů původně jen filozofických, které se stávají předmětem speciálních věd, není ukončen. Je nepřiměřené věst kritiku Chomského koncepcie o rozsahu a povaze toho, co ze schopnosti řeči je každému jedinci druhu homo sapiens vrozeno, způsobem, který by měl váhu před vznikem molekulární biologie a molekulární genetiky /totiž prostě označením oné koncepcie jako případu apriorismu/.

Lze jistě k a/ až e/ přidat body další a je také zřejmé, že se problematika jednotlivých bodů může překrývat.

2. Filozofické a metodologické úvahy ovšem nepotřebujeme v běžné praktické činnosti, nýbrž právě za jejími hranicemi. "... zdravý lidský rozum je sice v domáckém prostředí účtyhodný chlapík, ale jakmile se pustí do širého světa bádání, zakouší prapodivná dobrodružství" /in: Marx-Engels, Spisy 20, s. 45-46, srov. t s. 491/. Podobně je tomu s "obyčejným" jazykem. Pro užívání jazyka je fylogeneticky i ontogeneticky primární makrosvět. Proto může při přechodu do oblastí jiných pro užívání jazyka různou měrou nezvyklých docházet k tomu, že se způsob vyjadřování o makrosvětě a uvažování s ním spjaté buď indukují i na ony jiné oblasti anebo se jazyka užívá příliš volně, "jazyk básní sám" /podrobněji viz mé Poznámky o jazyce lingvistiky /O směřování funkčních úseků textu v lingvistice/, Sas 44, 1983, zvl. s. 87-89/.

Tím je dána závaznost způsobu vyjadřování v lingvistice i závaznost vyjadřovacích aspektů v centrálních filozofických disciplínách. V lingvistice se může např. stát, že se vyjadřujeme o abstraktních entitách jako o věcech /o "jazykových rovnicích" jako o poschodích/ a bereme vážně antropocentrické vyjadřování /antropocentrismus jazyka, Vl. Skalická/, že v souvislosti s tím přijímáme samozřejmě nesamozřejmě předpoklady a hypotézy apod.

Nabízí se zde konfrontace užívání jazyka v lingvistice a ve spekulativní filozofii. Kritika směřování věcí a slov, souvislostí meritorních a fantastických /verbálních/ je závaznou položkou polemiky vedené Marxem a Engelsem v Německé ideologii..

V stati "K interpretaci formulací klasiků marxismu-leninismu o jazyce II" /Bulletin ruského jazyka a literatury XXVI, 1984/ ukazuje, že mezi formulacemi K. Marxe a B. Engelse týkajícími se tzv.ka/řeči [Sprache] /způsobu vyjadřování [Ausdrucksweise, Redeweise, Sprachgebrauch], myšlení/vědomí/myšlenek a skutečnosti zaujmají významné postavení formulace speciálnější, týkající se jazyka spekulativní filozofie, spekulativní filozofie samé a společenské skutečnosti. Vzhledem k počtu takových míst lze říci, že jsou Marxovy a Engelseovy formulace o jazyku tématicky a myšlenkově mnohem koncentrovanější, než se zatím zdálo, a vzhledem k tomu, že oba klasické proporciovávali své materialistické pojetí dějin zejména na kritice hegelovské a mladohegelovské spekulativní filozofie, že jsou tyto formulace těsně spjaty s jejich hlavním filozofickým přínosem. Tvzení, že Marx a Engels analyzovali v Svaté rodině gnozeologické kořeny a v Německé ideologii společenské kořeny idealistického pojetí dějin, je nyní nutno upřesnit v tom smyslu, že v obou těchto pracích - i v některých pracích jiných - věnovali hodně pozornosti jazykovým, vyjadřovacím předpokladům /podmínkám nutným, nikoli postávajícím/ onoho pojetí a odstranění těchto předpokladů. Marx a Engels patřili k filozofům, kteří měli smysl pro problematiku způsobů vyjadřování ve filozofii a jejich adekvátnosti /jako třeba Bacon, Berkeley, Hobbes, Hegel a v jejich době někteří mladohegelovci/. Na své cestě k materialistickému pojetí dějin museli odklidit i dost verbálního balastu a byli si toho vědomi; byli proti všemu, co odvádí od věcného zkoumání společenské skutečnosti.

Německá ideologie obsahuje i další podnětné myšlenky, které by nás měly zajímat také v souvislosti s třetím okruhem diskutovaným na tomto sympoziu /Metoda vyhledávání racionálního jádra, "převrácení" metody/.